

An impressionistic painting of a beach scene. In the foreground, there's a sandy beach with some figures. A large, orange-brown structure, possibly a tent or a small building, is on the left. The middle ground shows the ocean with waves and a few boats. The sky is a mix of blue and white, suggesting a bright, slightly overcast day. The overall style is loose and painterly, with visible brushstrokes.

Liisa Enwald
KOSKA EN
TIEDÄ

NTAMO

Koska en tiedä

LIISA ENWALD

Koska en tiedä

ESSEITÄ
EPÄVARMUUDESTA

NTAMO
Helsinki
2022

© LIISA ENWALDIN OIKEUDENOMISTAJAT

ISBN 978-952-215-862-8

ULKOASU & TAITTO
Göran de Kopior

KANNEN KUVA
Charles Conder, *Centennial Choir at Sorrento* (1889), 10,5 x 23,5 cm,
öljy puulle, Wikimedia Commons

VALMISTAJA
BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

NTAMO
Helsinki 2022
www.ntamo.net

ALKULAUSEET

Lyhemmin tai pitemmin lukumatkoin mukanani ovat kulkeneet kirjailijat Leena Jäppilä, Eila Kostamo, Hannu Niklander ja Hannele Pohjanmies. Tanne Laajalahti on auttanut käytännön asioissa ja Taiteen edistämiskeskus rahoituksessa. Lämmin kiitokseni kaikille.

Liisa Enwald

Liisa Enwald (1946–2021) kertoi minulle 5. lokakuuta 2020 valmistelewansa uutta esseekokoelmaa. Samassa yhteydessä hän mainitsi saaneensa lihasvaivoihinsa diagnoosin: parantumaton motoneuronitauti ALS. Niin hyvät kuin huonot uutisensa Liisa esitti tyynesti.

Pääsin saman tien näkemään sisältökatsauksen. Siinä olivat jo mukana kaikki käsillä olevan teoksen muodostavat kuusitoista tekstiä, joiden Liisa hieman myöhemmin kertoi olevan vaihtelevissa valmiusasteissa ja erilaisilla kommenttikierroksilla useilla ateljeekriitikoilla.

Vaihdoin talven mittaan sanoja ja ajatuksia niin kirjasta ja sairaudesta kuin paljosta muustakin. Yhtenä aiheena mainittakoon pohdintamme siitä, missä ja miten Liisan olisi kätevinä jatkaa blogikirjoittajana, kun hänen päätoimittamansa *Elämäntarina*-lehti verkkosivuineen oli väistymässä julkisuudesta. Tuli myös totta kai puheeksi hänen edellisestä kokoelmastaan *Varjonkantajasta* (ntamo 2019) (ja samalla aiemmistakin töistä) julkaistu Juhana Henrikki Harjun hyvin paneutunut *Nuori Voima* -kirjoitus itsenäisyyspäivän tienoilla. Samoin myhäiltiin, kun *Keskisuomalainen* haastatteli Liisaa joulunpyhäjuttuunsa vanhoista juhlatavoista ja -lauluista.

Liisan kanssa oli helppo keskustella vaikka mistä. Luulen, että totuimme pitämään arkisten kuulumisten tai kirjallisten anekdoottien vaihdantaamme osana yhteistyötä. Talvella 2020–2021 se oli valmistautumista uusien esseiden saattamiseen valmiiksi teokseksi. Aiempaa kokemusta meillä oli yhteistyöstä niin *Varjonkantajan* kuin *Kadonnut talo ja muita paikkoja* -teoksen (2018) kanssa.

Ensimmäinen täysi käsikirjoitus tuli Liisalta 23. tammikuuta 2021. Annoin siitä helmikuun puolivälissä melko yleisluontoisen palautteen, johon hän vastasi heti pohtien muutamien yksittäisten tekstien erityisiä kysymyksiä. Jatkettiin neuvonpitoa parin viestin verran.

Muustakin viestittiin. Esimerkiksi siitä, miten Liisa palasi *Nuori Voima* -palstoille Vesa Rantaman haastattelussa. Omaan blogiinsa hän kirjoitti vielä helmikuussa Rauha Kejosen runokokoelmasta *Kukaan ei ole poissa* (ntamo 2021).

Kalevalanpäivänä sain uuden version kokonaisuudesta. Sen käsittelyyn ei siirrytty oikopäätä, koska oli muita tekemisiä, päällimmäisenä vuoden 2020 kirjamyynteistä kertyneiden tekijänoikeuskorvausten tilitys. Sovimme kuitenkin aikataulusta niin, että editointi aloitettaisiin huhtikuulla ja se jatkuisi rauhalliseen tahtiin kesällä, niin että kirja olisi valmis painoon elokuun puolimaissa 2021.

”Sopii hyvin näin”, Liisa huikkasi iloisesti torstai-iltana 4. maaliskuuta. Se viesti jäi hänen viimeisekseen minulle.

Lähetin vielä Liisalle tositteen noista tekijänoikeusmaksatuksista seuraavan viikon perjantaina. Epätyypillisesti hän ei vastannut tähän sähköpostiin. Maanantaina sain leskeltä kuulla Liisan joutuneen sairaalaan Lohjalla ja menehtyneen siellä lauantai-iltana 13. maaliskuuta. Yhdessä Minka Heinon ja Katja Seudun kanssa jaoimme murheelliset tuntemuksemme ja kirjoitimme muistokirjoitukset *HS*:lle ja ntamon kotisivuille.

Liisa Enwaldin kuolema oli suuri menetys niin suomalaiselle kirjallisuudelle yleensä kuin niamolle erityisesti ja kustantajalle henkilökohtaisesti. Hän oli täysiverinen kirjallisuusihminen, joka oli löytänyt kielen, lukemisen ja kirjoittamisen maailmoista itselleen olopiirin ja osasi auttaa muitakin nauttimaan sen antimista. Minulle hän oli aina ystävällinen ja asiallinen, hauskuuttaankin monesti väläyttävä kollega ja työkaveri.

Jollakin tavalla usko kirjallisuuden voimaan tai sanojen merkityksellisyyteen joutui koetukselle Liisan lähdettyä. Yhden ainoan ihmisen myötä katosi niin paljon taitoa, kokemusta, näkemystä, ajattelua, kritiikkiä ja avuliaisuutta, että äkkiä kulttuuri näytti köyhtyvän pahanpäiväisesti.

Vaan eiväthän hänen työnsä ja persoonansa suinkaan hävinneet jäljettämiin. Ne ovat tallella hänen kirjoissaan ja kaikissa tuhansissa, joita hän on julkisilla kirjoituksillaan herätellyt ja yksityisesti antamallaan neuvoilla ja rohkaisun sanoilla tukenut.

Ilman Liisaa en pysynyt aikataulussamme. Jouduin editoimaan tämän kirjan (myös sen editointia käsittelevän esseen) alkumetrien jälkeen vuorovaikutuksetta, eikä se ollut kaikin paikoin helppoa tai nopeaa, vaikka muutokset jäivät vähiin. Yllätyksekseni työ skriptin parissa ei kuitenkaan osoittautunut millään tavalla surulliseksi: päinvastoin tuotti hyvin paljon iloa saatella mahdollisimman huolekkaasti tuo käsikirjoitus täksi kirjaksi.

Ikävä on yhtä kaikki.

Helsingissä 28. maaliskuuta 2022,

Jarkko S. Tuusvuori,

Liisa Enwaldin kustantaja ja kustannustoimittaja

VALKOINEN KAUPUNKI

Talvi on valoa ja pimeyttä
ja lapsuuden vuodenaika.
LEEVI LEHTO

Edessäni on valokuva. Se putkahti erään albumin välistä irronneena liitoksistaan, kuivaneista teipeistä. Miksi niin kiinnitettyinä, noin iäkäs kuva, ehdin ihmetellä, ennen kuin muistin: jostain vielä vanhemmasta paikastahan olin sen löytänyt joskus puoli vuosisataa sitten ja kiinnittänyt uudempaan kansioon tuolla sen ajan ihmeellisellä keksinnöllä. Nyt teippijäljet reunustavat valkopohjaista kuvaa kuin pylvää ikään.

Pylväiden – ja samalla lumen peittämän kadun – keskellä seisoo kameraan katsoen tuhti mustatakkinen nainen. Musta on talvipäähinekin, ja sen alta tirkistävät hiukan tuikean näköisinä pienet, poskien pulleuteen miltei hukkuvat silmät. Naisen kädet puristavat potkukelkan sarvia, ja kelkkaa verhoaa maahan asti ulottuvana ruutukuviainen filtti. Sen päällä istuu jotain vielä tuhdimpaa kuin työntävä täti: pikkutyttö, joka vaikuttaa niin vaatteita täyteen tupatulta, että hän itsekkin sitä ehkä ihmettelee, sillä suu on lokahtanut ammolleen. Lapsi on kääritty paksuun valkoiseen aivan kuin se kaupunki, jossa kelkalla ajellaan. Turkki näyttää lumen väriseltä eläimeltä, mutta pitkät housut ja kengät ovat tummia, samoin päätä peittävä lentäjänlakki. Taustalla, vaaleiden puutalojen edustalla häämöttää mustia ihmishahmoja, kadun kävelijöitä. Muuta liikennettä ei näy, ja kaiketi potkuttelukin onnistuu riskittömästi keskellä ajoväylää.

Minähän siinä kelkassa olen, ja minua työntämässä äitini pikkuserkku Lydia Mustonen. Hänet oli pestattu vakituiseksi hoitajakseni ja talomme asukkaaksi yhtenään vaihtuvien nuorten lapsenlikkojen sijaan. Hoitaja tarvittiin,

kun vanhemmat olivat päivät töissä, eikä isän Elvi-siskokaan, jonka työpäivä kirjastossa alkoi vasta kolmelta, voinut koko aamupäivää huolehtia perheen ainoasta tenavasta. Lapsenhoitaja-palvelijatar, usein Tätäksi sanottu, oli perheessä jos toisessakin ajan tavan mukaan, vaikka myös äiti olisi viettänyt kotona päivät pitkät. Eikä tuo palvelijatar ollut vain käypäläinen vaan asui perheessä samoin kuin kotiompelijatar, Ompetättä, ainakin ne viikot, kun kangastöitä riitti.

Piioiksi ei heitä sanottu, sillä he olivat perheenjäseniä. Pienen puukaupungin taloissa ei yleensä ollut ”piianhuoneitakaan”, jotka alkoivat yleistyä kerrostalojen keittiöiden viereen, vaan Tätät yöpyivät missä tahansa talon avarassa ja korkeassa huoneessa. Meillä saman huoneen jakoivat Lydia- ja Elvi-täti, kaksi niin luonteeltaan kuin ulkonäöltään lähes vastakkaista henkilöä. Minun kielelläni he olivat Tättä ja Hättä. Koskaan en muista heidän keskenään riidelleen, vaikka molemmat ottivat kyllä yhteen äitini kanssa. Täten kesähuvituksena oli puutarhanhoito, ja hän saikin puistomaisen pihamme kukoistamaan, kun tilasi siemeniä ulkomailta asti. Jopa sellaisen näyttävän ihmekasvin kuin lupiinin hän oli onnistunut juurruttamaan tonttillemme. Hättä taas hoiti etenkin isäni kuoleman jälkeen talon niinsanotut miestentyöt: pilkkoi puut, lämmitti pönttöuunit ja rakenteli harrastuksenaan kaikenlaista, muun muassa nukeilleni pienet pulpetit. Leipätyönään hän hoiti kaupungin kirjastoa, rakensi sen varastoa.

Olin varmaan potkukelkka-ajeluilla myös Hätän kanssa, mutta hänen talviajokeistaan muistan paremmin vesikelkan, jota hän sanoi humpputtikelkaksi ja jolla hän kuljetti liiteriltä keittiön ovelle polttopuut. Kesällä samaa tarkoitusta palvelivat humpputtikärret. Talon potkukelkoille emme antaneet nimiä, ja enimmäkseen ne kuuluivatkin pihan ulkopuoliseen elämään.

Potkuri oli normaali kulkuväline talvisaikaan, sillä katuja peitti poikkeuksetta paksu lumi, josta harvoin tapahtunut hiekoituskaan ei vienyt luistoa. Koululaiset katselivat kaupunkia hiukan pitemmin matkoin joko istuen potkurissa tai polkupyörän takana. Kelkoista he kyhäsivät potkurijunia, joilla joskus luikuttelivat jopa kouluun.

Kun en vielä osannut oikein kävelläkään, istuin äidin tai Täten kyydissä pakattuna paksuun kaniturkkiin, ja puristin sylissäni Peppeliksi nimeämäni kumiolentoa, joka muistutti kasvoiltaan lähinnä ufoa. Turkista muodostuu pulleus ja pörhöisyys myös siihen valokuvaan, josta lähetin liikkeelle tämän kirjoitelman, ja vyötärön seutuvilla kulkee ohut musta vyö. Kun en näe kelkkaa takaapäin, en voi tietää, kietoiko vaatekappale vain turkkia vai kiinnittikö minua ajokin tankoihin. Siitä ei sitten niin vain katuun liu'uttukaan, vaikka tämän rekeni vällynä toimiva filtti oli melkein pudonnut pois.

Sitten kun omat jalat jo tottelivat, työnsin itse kelkkaa ja annoin kyytiä Peppelille sekä tietysti nukelle, nallelle tai aivan näkymättömälle kaverille. Talvi oli tyypillisin ja pisin vuodenaika, joka kesti lokakuusta huhtikuuhun, ja joskus leikittiin lumisotaa vielä vappuna. Siksi kaupunkiamme sopi sanoa valkoiseksi, vaikka julkisuudessa tuon nimityksen omi itselleen Oulu. Keskellä valkoisuutta opin pian matkan myös kirjastoon, jossa Hättä tervehti jo avatusta ikkunasta, kun näki tutun potkuttelijan lähestyvän, ja sieltäpä oli erityiskivaa potkia takaisin kassi täynnä lukemista. Taivaalta putoili hiutaleita, tai tähdet tuikkivat. Mikään ei rikkonut rauhaa ulkona enempää kuin sisälläkään, kun uppouduin nojatuoliin ja aloin tulen uunissa rätistessä selailla hakemiani aarteita.

Kun niihin aikoihin kirjoitin myös itse tekstejä – ”romskuja” – ruutuvihkoihin, oli tavallista aloittaa talveen liittyvä tarinan osa: ”Satoi pehmeitä, valkeita hiutaleita, kun Kaarina [tai mikä nyt oli milloinkin sankarittaren nimi]

potkutteli luistimet olallaan...” Luistinten sijasta mukana saattoi olla lahjapaketteja, etenkin joulun seutuun, tai koululaukku. Lumimaisema ennakoi jotain kodikasta ja pehmeää, mutta äkkiarvaamatta juoneen tuli käänteitä: itsestään ilmaisi joku epäilyttävä tyyppi, rosvo tai kokonainen rosvokopla, jonka ikäviä tekoja Kaarinan (tai Mirjan tai Annelin) oli lähdeittä jäljittämään.

Katson edelleen lapsuuskuvaa – ja äkkiä olenkin siinä istumassa, potkurissa, jota Tättä työntää. Kaikkialla on valkoista, niin valkoista, että puutalojen seinät sulautuvat siihen. Tunnen vain takapuolessani kelkan rytmikkään liikkeen, ja siinä on mukava istua, kun joku kuljettaa. Kun tiessä on möykkyjä tai lumivalli liian iso, vyö, jolla minut on sidottu potkuriin, kiristyy, ja vaikka tuntuu, että pian putoan, en putoakaan. Tättä on kaverini, jonka oikeankin nimen osaan, vaikka siinä on paljon muuatta vaikeasti ääntyvää kirjainta. Hän lausuu sen sitä vahvasti korostaen: ”IiDa LyyDia Mustonen, DaaviD Mustosen tytär.”

Tättä leipoo minulle herkkuja ja opettaa iltarukouksen, vaikka joskus moittiikin siitä, että valehtelen. Mitähän se valehtelu on, tai mitä narraaminen, kun keksin aina kaikenlaista, jota sanovat sillä nimellä, mutta enhän minä narraa. Piirustan tai kirjoitan vain sitä kaikkea, mitä keksin milloinkin, Tättä istuu vieressä ja teroittaa minulle kyniä, kun äiti on sanonut, etten saa koskea teroittimeen. Joskus vierestä alkaa kuulua kuorsaamista, ja silloin on huudettava: ”Terotus, herätys!”

Iltaisin Tättä ei nuku. Hän laulaa polvellaan kirja, jonka kannessa istuu harppua soittava tyttö siivet selässä. ”Maan mä tiedän iki-ihanen,/ oi kuin kaunis kaupunki on Taivaan...” Sitä jotenkin ymmärrän siihen asti, kun tulee vaikeita sanoja:

”Lunastettu siellä on morsian,/ kirkkautta sädehtiipi aivan...”
Tai tällaisia: ”Hän tulisessa pätsissä tietä osoittaa...” Hui, se on melkein pelottavaa. Sanon näitä Tätän huvituslauluiksi, ja hauskin niistä on se, jota usein hoilaamme kerätessämme puutarhaa varten hevosenkakkaroita: ”Loistain, loistain, aurinkona loistain,/ aurinkona loistain/ kulkekaamme vain...”

Mutta nyt on talvi. Pihalla ei ole kukkasia, taivaalla ei aurinkoaakaan. Kukkia voi ostaa kukkakaupasta, tiedän, kohta varmaan pysähdymmekin jonkin puodin eteen. Ja niin teemme. Tättä aukaisee narun, jolla minut on sidottu kiinni potkuriin, ja auttaa jaloilleni.

Liikkeissä on aina hajuja, mutta tämä kauppa ei tuoksu kukilta, vaan monelta muulta tavaralta. Tämä on Osula, Raatihuoneentorin toinen myymälä. Useammin käymme Maakunnassa, torin toisella puolen, mutta nyt menemme Osulaan. Sen edustalla seisoa töröttää Osulan kioski, pyöreä ja vähän samannäköinen kuin kotipihan paviljonki, kun siinäkin on pylviäitä ja sitä kiertävät penkit ja pöydät. Mutta se on auki vain kesällä. Silloin sedät istuvat siellä juomassa *Sitsoa* tai *Pommacia*, pihinävetä kuten Isi sanoo. Setien hevoset odottavat kioskin vieressä, imevät heiniä ja pudottelevat takapuolestaan tummia pyörylöitä.

Tättä nostaa minut istumaan tiskin eteen kassitelineelle. Se on jännittävä, kun siinä on kiiltäviä putkia. Harmittaa, kun Peppeli ei tullut mukaan, olisin antanut sen istua tässä. Ihan liian nopeasti Tättä saa ostoksensa ja työntää ne kassiin. Mutta me menemme vielä toiseen kauppaan. Siellä on sellainen haju, joka vähän kirvelee nenää. Tättä sanoo sitä rohdoskaupaksi. Sieltä ostetaan plastiikkia, joka on uusi keksintö ja jonka jurmuinen pinta tuntuu hauskalta sormeen. Mukavia kuviakin siinä on: ruusunkukkia ja perhosia.

Rohdoskaupan ikkunassa seisoo kahdella jalalla possu, jolla on siniset haalarit. Olen nähnyt *Aku Ankka* -lehdessä

samanlaisen. Se on Pikku Hukan kaveri, ja pyydän, että Tättä ostaisi sen minulle. Silloin voisin tutustua paremmin myös Pikku Hukkaan. Mutta myyjätär sanoo, ettei possu ole myytävänä, ja puistelee pitkää ja laihaa, vahankalpeaa päätään. Hieron itkua silmistäni, kun Tättä nostaa minut takaisin potkuriin.

Vielä kangaskauppaankin me poikkeamme, ja sen haju on ihan kuin tomua, joka pöllähtää ilmaan, kun myyjä repäisee mustasta pakasta näytetilkun. Osaan jo eri kankaiden nimiä: oma kesämekkoni on visträa, sitten on myös villaa ja sillaa, kretonkia ja shantunkia. Pakat on pinottu hyllyihin, ylimmille myyjä ulottuu vain tikkaille nousten. Minä en ulottuisi ollenkaan, ja tikapuille kiipeämästä äiti on ankarasti kieltänyt. Kaupasta palatessa Lydia moittii minullekin Signe-tätiä, joka sairastaa kasvia. Ei hän moiti tautia tai taudin vuoksi, vaan siksi, että Sippa-Hättää osti täältä punaista kangasta, vaikka tiesi pian kuolevansa. Vielä hän kuitenkin elää ja se kasvi hänen mahassaan sen kuin isontuu isontumistaan. Mietin, millainenhan kukka siitä kesällä tulee.

On tultu Kauppakatua ja palataan Pohjolankatua, jonka lumessa potkuri kulkee vain hitaasti. Niin paljon sitä on. Pian täällä varmaan ajaa taas aura-auto, josta tulee niin hirveä ääni, että alan itkeä. Mutta nyt lumi vain narskuu ja suhisee Täten kenkien ja potkurin jalasten alla. Sen kuulemisesta tulee turvaise olo. Ja kohta ollaankin kotona, äidin luona.

Raili Kauppilan kirjassa *Kartanonomistajien Kajaani* (2008) on vanhempia valokuvia. Sivulla 52 nähdään lumen peittäämä mäki, jonne päin yksi lapsuuskotini ikkunoista antoi ja jolla leikin Ahistusteurastamo Osuusteurastamo-kaupan mallin mukaan. Kaupan vaikeaa nimeä en ymmärtänyt, mutta sitäkin selvemmin tunsin sieraimissani lihan ja veren hajun ja

vähän pelkäsinkin seinällä roikkuvia vasikan ja sian ruhoja. Aika ajoin myyjä tarttui kirveeseen ja irrotti ruhosta palasia. Jos joku halusi jauhelihaa, kimpale työnnettiin myllyyn, jota pyöritettiin käsivoimilla. Äiti pyysi tavallisimmin: ”Nuoresta tuoreesta raavaan takajalasta jauhettua paistilihaa”, ja minä jäin miettimään, mikä on raavas. Myyjä sanoi ”kiitos”, jälkitävua painottaen, ja kampi alkoi pyöriä. Minun Ahistusteurastamossani ei ollut lihaa eikä myllyä, vain teräväsärmäisiä kiviä, joilla kuvitelmakaverieni kanssa hypin.

Meitä vastapäätä mäen toisella puolen oli Osuuskassan talo, jonka muoto oli kummallinen: kuin pää sillä olisi ja hartiat kahta puolta. Tämäkin rakennus näkyy kuvassa, ja siitä hiukka vasemmalle on lumesta tuskin erottuvana toinen, jossa on kaksi kerrosta ja oven päällä risti. Kuvateksti nimeää sen lähetystaloksi, mutta siihen aikaan kun potkurikyydissä ajelin, se oli rukoushuone, jossa Tättä kävi viikoittain, rukoilemassa varmaan. Kerran hänen niskaansa olivat kotoa lähtiessä tarttuneet villahousut, ja hän oli ihmetellyt, miten ne muut rukoilijat katsovat häntä niin pitkään. Lopulta joku rukoilevaisista sedistä oli saanut vedetyksi ne housut pois, kuulemma aivan salaa.

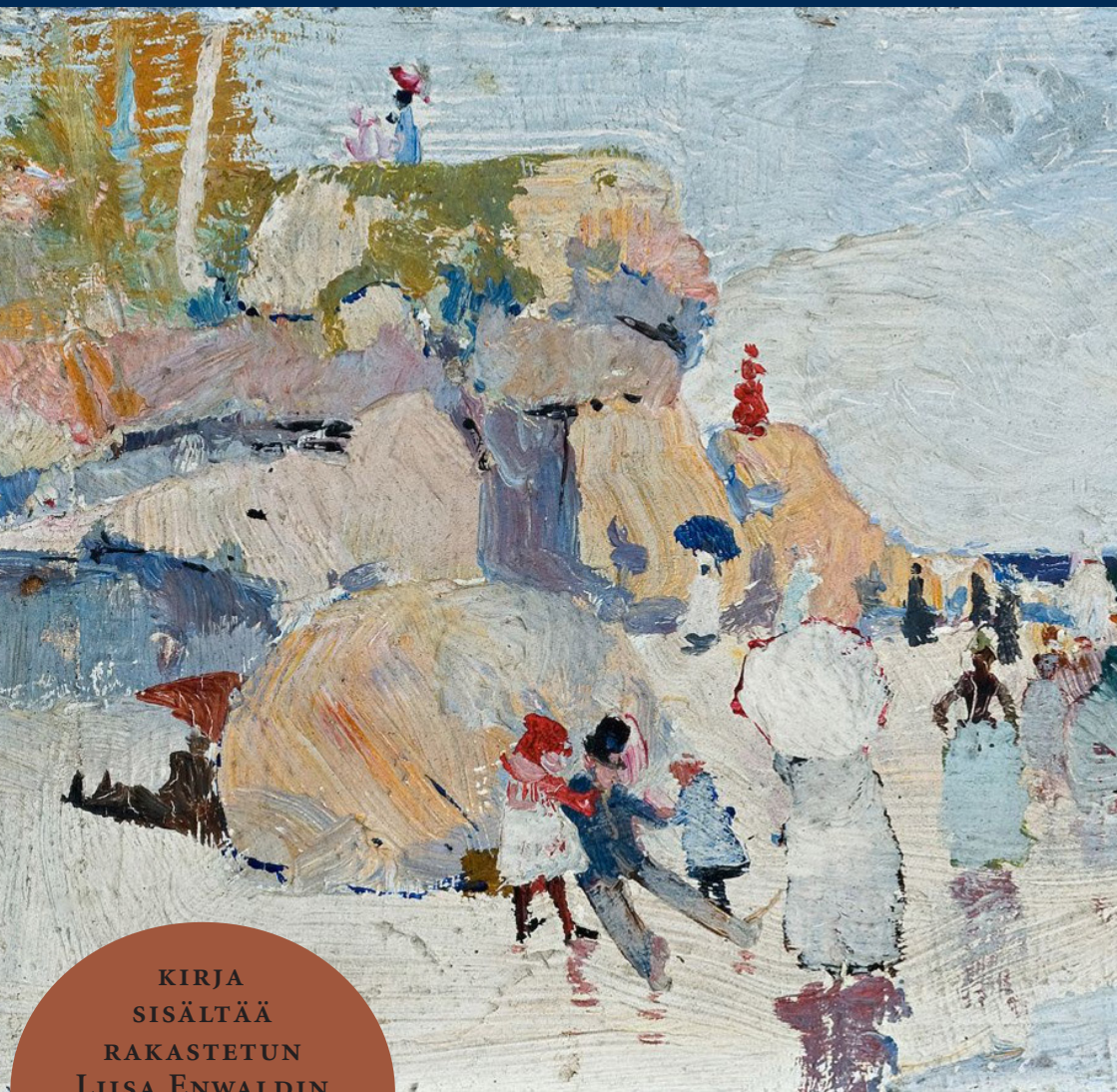
Käännän Kauppilan kirjasta pari lehteä taapäin, ja siinä näen kaupungin pääkadun vielä lumisempana kuin edellisissä. Kuvan on signeerannut Eila Renfors, ja muistan kaupungin puutavaratehtaan olleen joskus tuon suvun omistuksessa. Tehdasta ei kuitenkaan kuvassa näy, vaan paksut lumivallit, joissa kahlaavat polviaan myöten mies ja nainen. Naisen vieressä on niin ikään melkein upoksissa reki, jota vetämässä, mutta nyt pysähtyneenä, on kummallisen näköinen hevonen. Sen pää on paksu ja kropastakin puuttuu tuntemieni pollejen sirous. Massiivisen mahan alta roikkuu melkein lunta viistäen pitkänomainen tupsu. Mitä ihmettä: kuvateksti paljastaa, että vetojuhta on härkä. Olen kuullut kyllä härkävankkureista,

mutta hevosena en ole koskaan härkää nähnyt. Eläin on suunnannut turpansa sinne, missä katu jatkuu, tai oikeammin lumeen tallattu kinttupolku. Pitkien, matalien puutalojen välistä erottuu toinenkin reki, ja sitä vetää hevonen. Kuvan ottovuodeksi on merkitty 1900.

Päättelen, että lähimaisemana on sama mäki kuin uudemmassakin kuvassa, mutta osuuskassoja tai rukoushuoneita en kukkulalla näe, sen sijaan lähes röttelöityneen taloryppään, josta taivaaseen kurkottaa muutama savupiippu lumen peittämiltä katoilta. Miksei katurakennuksia ole aurattu, kummastelee nuori tuttavani, jolle näytän kuvaa. Aurattu? Miten se toimi sujui, ennen kuin autoja oli, hevonenko veti auraa vai kenties härkä? Oliko auroja edes, vai hoituiko katujen puhdistus lapiohommin? Jokunen kävelijä on nietoksista huolimatta liikkeellä, muuallakin kuin keskuskäytävällä, jossa näen suksenladun. Kaiketi he tietävät todeksi sen, minkä runossaan Hellaakoski: ”Tietä käyden tien on vanki,/ vapaa on vain umpihanki.”

Myöhemmin Kauppakatu oli suosittu kävelyreitti. Sunnuntaipromenadi oli tapa näyttäytyä, esittää onnellista perhettä. Siinä minäkin pitkän isän ja tukevan äidin välissä töpöttelin ja kurotin korkealle yltääkseni aikuisten käsiin. Kiinnostuin kaikista vastaantulijoista, ja niitä tuolloisessa kaupungissa todella riitti. Useimmat niistä, jotka liikkuiivat Kauppa-, Pohjolan- tai Brahenkadulla, olivat äidin tai tädien tuttavuuksia. Heidän kanssaan oli pysähtyttävä juttelemaan, ei riittänyt, että vain nyökkäsi hyvänpäivän. ”Kuka se oli?” muistin udella aikuiselta aina uudennäköisen sedän tai tädin askellettua sopivan välimatkan päähän. Vastaukseksi sain: ”Sssshhhh, hiljaa!” Vasta kotona minulle paljastettiin hänen nimensä. Se oli Mertasen Emma, Hartikaisen Hildi, tohtorinna (lääkärin vaimo) Wallinheimo, Lonkka-Lassi (lehtori Lauri Lounela), ruustinna Ruskomaa, Lussin Fanni tai Kakkelperi,

”Miten kirjoittaisin elämäntarinani
unitse?”

KIRJA
SISÄLTÄÄ
RAKASTETUN
LIISA ENWALDIN
(1946–2021)
VIIMEISET
ESSEET.

NTAMO 2022

ISBN 978-952-215-862-8